ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τμήμα μείζονος συνθέσεως)

της 11ης Σεπτεμβρίου 2018 * [i]

«Προδικαστική παραπομπή – Κοινωνική πολιτική – Οδηγία 2000/78/ΕΚ – Ίση μεταχείριση – Επαγγελματικές δραστηριότητες εκκλησιών ή άλλων οργανώσεων η δεοντολογία των οποίων εδράζεται στη θρησκεία ή τις πεποιθήσεις – Επαγγελματικές απαιτήσεις – Στάση καλής πίστεως και συμμορφώσεως προς τη δεοντολογία της Εκκλησίας ή της οργανώσεως – Έννοια – Διαφορετική μεταχείριση λόγω θρησκείας ή πεποιθήσεων – Απόλυση καθολικού εργαζομένου που ασκεί διευθυντικά καθήκοντα λόγω δεύτερου γάμου μετά το διαζύγιό του»

Στην υπόθεση C-68/17,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Bundesarbeitsgericht (ομοσπονδιακό δικαστήριο εργατικών διαφορών, Γερμανία) με απόφαση της 28ης Ιουλίου 2016, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 9 Φεβρουαρίου 2017, στο πλαίσιο της δίκης

IR

κατά

JQ,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τμήμα μείζονος συνθέσεως),

συγκείμενο από τους K. Lenaerts, Πρόεδρο, A. Tizzano, Αντιπρόεδρο, R. Silva de Lapuerta, T. von Danwitz, J. L. da Cruz Vilaça, A. Rosas και J. Malenovský, προέδρους τμήματος, E. Juhász, M. Safjan, D. Šváby, A. Prechal, E. Jarašiūnas, F. Biltgen (εισηγητή), K. Jürimäe, M. Βηλαρά και E. Regan, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: M. Wathelet

γραμματέας: K. Malacek, διοικητικός υπάλληλος,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 27ης Φεβρουαρίου 2018,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που κατέθεσαν:

– ο IR, εκπροσωπούμενος από τον B. Göpfert, Rechtsanwalt, καθώς και από τους M. Ruffert και G. Thüsing,

– η Γερμανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τους T. Henze, J. Möller και D. Klebs,

* Γλώσσα διαδικασίας: η γερμανική.

– η Πολωνική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον B. Majczyna, καθώς και από τις A. Siwek και M. Szwarc,

– η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τους D. Martin και B.-R. Killmann,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 31ης Μαΐου 2018,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 2000/78/ΕΚ του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2000, για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία (ΕΕ 2000, L 303, σ. 16).

2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ του JQ και της εργοδότριάς του, IR, σχετικά με τη νομιμότητα της απολύσεως του JQ λόγω φερόμενης παραβάσεως εκ μέρους του της υποχρεώσεως καλής πίστεως και συμμορφώσεως προς τη δεοντολογία της IR.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

3 Οι αιτιολογικές σκέψεις 4, 23, 24 και 29 της οδηγίας 2000/78 έχουν ως εξής:

«(4) Η ισότητα ενώπιον του νόμου και η προστασία όλων των ατόμων έναντι των διακρίσεων αποτελεί οικουμενικό δικαίωμα αναγνωρισθέν από την οικουμενική διακήρυξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τη σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για την εξάλειψη κάθε μορφής διάκρισης εις βάρος των γυναικών, τα σύμφωνα των Ηνωμένων Εθνών για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα και για τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα και από την ευρωπαϊκή σύμβαση για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών, συμβαλλόμενα μέρη των οποίων είναι όλα τα κράτη μέλη. Η Σύμβαση της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας αριθ. 111 απαγορεύει τις διακρίσεις στον τομέα της απασχόλησης και της εργασίας.

[…]

(23) Σε πολύ περιορισμένες περιπτώσεις, η διαφορετική μεταχείριση μπορεί να δικαιολογείται όταν ένα γνώρισμα που συνδέεται με το θρήσκευμα ή τις πεποιθήσεις, με μια ειδική ανάγκη, την ηλικία ή το γενετήσιο προσανατολισμό, συνιστά ουσιαστική και καθοριστική επαγγελματική προϋπόθεση, εφόσον ο σκοπός είναι νόμιμος και η επαγγελματική προϋπόθεση ανάλογη. Οι περιπτώσεις αυτές πρέπει να συμπεριλαμβάνονται στις πληροφορίες που παρέχουν τα κράτη μέλη στην Επιτροπή.

(24) Η Ευρωπαϊκή Ένωση, με τη δήλωσή της αριθ. 11 σχετικά με το καθεστώς των εκκλησιών και των μη ομολογιακών ενώσεων, η οποία επισυνάπτεται στην τελική πράξη της Συνθήκης του Άμστερνταμ, αναγνώρισε ρητώς ότι σέβεται και δεν θίγει το καθεστώς που απολαμβάνουν στα κράτη μέλη εκκλησίες και θρησκευτικές ενώσεις ή κοινότητες δυνάμει της εθνικής νομοθεσίας και ότι σέβεται ωσαύτως το καθεστώς των φιλοσοφικών και μη ομολογιακών ενώσεων. Με αυτή

την προοπτική, τα κράτη μέλη μπορούν να διατηρούν ή να θεσπίζουν ειδικές διατάξεις σχετικά με τις ουσιώδεις, θεμιτές και δικαιολογημένες επαγγελματικές απαιτήσεις που ενδέχεται να απαιτούνται για την άσκηση σχετικής επαγγελματικής δραστηριότητας.

[…]

(29) Τα άτομα που έχουν υποστεί διακριτική μεταχείριση λόγω θρησκείας ή πεποιθήσεων, ειδικών αναγκών, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού πρέπει να διαθέτουν κατάλληλα μέσα έννομης προστασίας. Προκειμένου να υπάρξει ένα πιο ουσιαστικό επίπεδο προστασίας, οι ενώσεις ή τα νομικά πρόσωπα θα πρέπει επίσης να δύνανται να κινήσουν διαδικασίες, όπως ορίζουν κατ' ιδίαν τα κράτη μέλη, είτε εξ ονόματος κάποιου θύματος είτε προς υπεράσπισή του, χωρίς να θίγονται εθνικοί δικονομικοί κανόνες όσον αφορά την εκπροσώπηση και την υπεράσπιση ενώπιον των δικαστηρίων.»

4 Το άρθρο 1 της οδηγίας αυτής ορίζει τα εξής:

«Σκοπός της παρούσας οδηγίας είναι η θέσπιση γενικού πλαισίου για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω θρησκείας ή πεποιθήσεων, ειδικών αναγκών, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού στον τομέα της απασχόλησης και της εργασίας, προκειμένου να υλοποιηθεί η αρχή της ίσης μεταχείρισης στα κράτη μέλη.»

5 Το άρθρο 2, παράγραφοι 1 και 2, της εν λόγω οδηγίας ορίζει τα εξής:

«1. Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας, η αρχή της ίσης μεταχείρισης σημαίνει την απουσία άμεσης ή έμμεσης διάκρισης για έναν από τους λόγους που αναφέρονται στο άρθρο 1.

2. Για τους σκοπούς της παραγράφου 1:

α) συντρέχει άμεση διάκριση όταν, για έναν από τους λόγους που αναφέρονται στο άρθρο 1, ένα πρόσωπο υφίσταται μεταχείριση λιγότερο ευνοϊκή από αυτήν την οποία υφίσταται, υπέστη ή θα υφίστατο σε ανάλογη κατάσταση ένα άλλο πρόσωπο,

[…]».

6 Το άρθρο 4 της ίδιας οδηγίας έχει ως εξής:

«1. Κατά παρέκκλιση του άρθρου 2 παράγραφοι 1 και 2, τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν ότι η διαφορετική μεταχείριση που βασίζεται σε ένα από τους λόγους που αναφέρονται στο άρθρο 1, δεν συνιστά διάκριση όταν, λόγω της φύσης των συγκεκριμένων επαγγελματικών δραστηριοτήτων ή του πλαισίου εντός του οποίου διεξάγονται αυτές, ένα τέτοιο χαρακτηριστικό αποτελεί ουσιαστική και καθοριστική επαγγελματική προϋπόθεση, εφόσον ο στόχος είναι θεμιτός και η προϋπόθεση είναι ανάλογη.

2. Τα κράτη μέλη μπορούν να διατηρούν στην ισχύουσα κατά την ημερομηνία έκδοσης της παρούσας οδηγίας εθνική τους νομοθεσία ή να προβλέψουν σε μελλοντική νομοθεσία η οποία αφορά τις ισχύουσες εθνικές πρακτικές, κατά την ημερομηνία έκδοσης της παρούσας οδηγίας διατάξεις βάσει των οποίων, στην περίπτωση των επαγγελματικών δραστηριοτήτων των εκκλησιών ή άλλων δημοσίων ή ιδιωτικών ενώσεων η δεοντολογία των οποίων εδράζεται στη θρησκεία ή τις πεποιθήσεις, η διαφορετική μεταχείριση που εδράζεται στο θρήσκευμα ή τις πεποιθήσεις ενός προσώπου δεν συνιστά διάκριση όταν, λόγω της φύσης των εν λόγω δραστηριοτήτων ή του πλαισίου εντός του οποίου ασκούνται, η θρησκεία ή οι πεποιθήσεις αποτελούν επαγγελματική απαίτηση ουσιώδη, θεμιτή και δικαιολογημένη, λαμβάνοντας υπόψη τη δεοντολογία της οργάνωσης. Αυτή η διαφορετική

μεταχείριση ασκείται τηρουμένων των συνταγματικών διατάξεων και αρχών των κρατών μελών, καθώς και των γενικών αρχών του κοινοτικού δικαίου και δεν μπορεί να αιτιολογεί διάκριση η οποία βασίζεται σε άλλους λόγους.

Εφόσον οι διατάξεις της τηρούνται κατά τα λοιπά, η παρούσα οδηγία δεν θίγει συνεπώς το δικαίωμα των εκκλησιών και των λοιπών δημόσιων ή ιδιωτικών ενώσεων των οποίων η δεοντολογία εδράζεται στο θρήσκευμα ή στις πεποιθήσεις, εφόσον ενεργούν σύμφωνα με τις εθνικές συνταγματικές και νομοθετικές διατάξεις, να απαιτούν από τα πρόσωπα που εργάζονται για λογαριασμό τους στάση καλής πίστεως και συμμόρφωσης προς την δεοντολογία τους.»

7 Το άρθρο 9, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/78 προβλέπει τα εξής:

«Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι κάθε πρόσωπο που θεωρεί εαυτό ζημιωθέν από τη μη τήρηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης, ακόμη και εάν η σχέση στο πλαίσιο της οποίας εικάζεται ότι σημειώθηκε η διάκριση έχει λήξει, έχει πρόσβαση σε δικαστικές ή/και διοικητικές διαδικασίες, συμπεριλαμβανομένων, όπου κρίνεται ενδεδειγμένο, διαδικασιών συνδιαλλαγής, για την πραγμάτωση των υποχρεώσεων εκ της παρούσας οδηγίας.»

8 Το άρθρο 10, παράγραφος 1, της ως άνω οδηγίας ορίζει τα εξής:

«Τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα, σύμφωνα με την εθνική δικονομία, προκειμένου να διασφαλίζουν ότι όταν ένα πρόσωπο που θεωρεί εαυτό ζημιωθέν από τη μη τήρηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης προσάγει, ενώπιον δικαστηρίου ή άλλης αρμόδιας αρχής, πραγματικά περιστατικά, από τα οποία τεκμαίρεται η ύπαρξη άμεσης ή έμμεσης διάκρισης, θα εναπόκειται στον εναγόμενο να αποδείξει ότι δεν υπήρξε παραβίαση της αρχής της ίσης μεταχείρισης.»

Το γερμανικό δίκαιο

Ο GG

9 Το άρθρο 4, παράγραφοι 1 και 2, του Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland (Θεμελιώδους Νόμου της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας), της 23ης Μαΐου 1949 (BGBl. 1949 I, σ. 1, στο εξής: GG), ορίζει τα εξής:

«(1) Η ελευθερία της πίστεως και της συνειδήσεως, καθώς και η ελευθερία των θρησκευτικών ή φιλοσοφικών πεποιθήσεων είναι απαραβίαστες.

(2) Διασφαλίζεται η ακώλυτη άσκηση της λατρείας.»

10 Κατά το άρθρο 140 του GG, οι διατάξεις των άρθρων 136 έως 139 και 141 του Weimarer Reichsverfasssung (Συντάγματος της Βαϊμάρης), της 11ης Αυγούστου 1919 (στο εξής: WRV), αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του GG.

11 Το άρθρο 137 του WRV προβλέπει τα εξής:

«1. Δεν υφίσταται κρατική εκκλησία.

2. Διασφαλίζεται η ελευθερία συγκροτήσεως θρησκευτικών ενώσεων. Μπορούν να οργανωθούν χωρίς κανέναν περιορισμό εντός της επικράτειας του Γερμανικού Ράιχ.

3. Κάθε θρησκευτική κοινότητα ρυθμίζει και διαχειρίζεται ανεξάρτητα τις υποθέσεις της, εντός των ορίων του νόμου που ισχύει έναντι όλων. Αναθέτει τα αξιώματά της χωρίς παρέμβαση του κράτους ή των τοπικών αρχών.

[…]

7. Οι ενώσεις σκοπός των οποίων είναι η από κοινού προώθηση φιλοσοφικών πεποιθήσεων εξομοιώνονται με τις θρησκευτικές κοινότητες.»

12 Σύμφωνα με τη νομολογία του Bundesverfassungsgericht (Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου, Γερμανία), φορείς του δικαιώματος αυτοκαθορισμού των θρησκευτικών οργανώσεων, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 140 του GG σε συνδυασμό με το άρθρο 137, παράγραφος 3, του WRV, δεν είναι μόνον οι ίδιες οι εκκλησίες ως θρησκευτικές κοινότητες, αλλά, επίσης όλες οι κατά συγκεκριμένο τρόπο υπαγόμενες σε αυτές οργανώσεις, εφόσον και στον βαθμό που ο σκοπός ή το καθήκον των οργανώσεων αυτών συνίσταται, βάσει της απορρέουσας από την πίστη αυτοσυνειδησίας των εκκλησιών, στην ανάληψη και εκπλήρωση του έργου και της αποστολής των εκκλησιών.

Ο νόμος για την προστασία από τις απολύσεις

13 Το άρθρο 1 του Kündigungsschutzgesetz (νόμου για την προστασία από τις απολύσεις), της 25ης Αυγούστου 1969 (BGBl. 1969 I, σ. 1317), όπως είχε κατά τον κρίσιμο χρόνο για τη διαφορά της κύριας δίκης, προέβλεπε τα εξής:

«Κοινωνικώς αδικαιολόγητη απόλυση

(1) Η απόλυση εργαζομένου ο οποίος εργάστηκε αδιαλείπτως στον ίδιο εργοδότη επί διάστημα μεγαλύτερο των έξι μηνών είναι ανίσχυρη, εφόσον είναι κοινωνικώς αδικαιολόγητη.

(2) Η απόλυση είναι κοινωνικώς αδικαιολόγητη όταν δεν οφείλεται σε λόγους αναγόμενους στο πρόσωπο ή τη συμπεριφορά του εργαζομένου ή σε επιτακτικές ανάγκες της επιχειρήσεως που κωλύουν τη συνέχιση της απασχολήσεως του εργαζομένου στην εν λόγω επιχείρηση. […]»

Ο AGG

14 Ο Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz (γενικός νόμος για την ίση μεταχείριση), της 14ης Αυγούστου 2006 (BGBl. 2006 I, σ. 1897, στο εξής: AGG), αποσκοπεί στη μεταφορά της οδηγίας 2000/78 στο γερμανικό δίκαιο.

15 Το άρθρο 1 του AGG, που καθορίζει τον σκοπό του νόμου, ορίζει τα ακόλουθα:

«Σκοπός του παρόντος νόμου είναι η αποτροπή ή η εξάλειψη κάθε δυσμενούς διακρίσεως λόγω φυλής, εθνοτικής καταγωγής, φύλου, θρησκείας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή σεξουαλικής ταυτότητας.»

16 Το άρθρο 7, παράγραφος 1, του AGG ορίζει τα εξής:

«Οι εργαζόμενοι δεν πρέπει να υφίστανται δυσμενή διάκριση για οποιονδήποτε από τους λόγους του άρθρου 1· η απαγόρευση αυτή ισχύει και όταν το πρόσωπο που προβαίνει στη δυσμενή διάκριση υποθέτει απλώς ότι συντρέχει ένας από τους λόγους του άρθρου 1 στο πλαίσιο της δυσμενούς διακρίσεως.»

17 Το άρθρο 9 του AGG προβλέπει τα ακόλουθα:

«1. Με την επιφύλαξη των διατάξεων του άρθρου 8 [του παρόντος νόμου], διαφορετική μεταχείριση λόγω θρησκείας ή πεποιθήσεων θεωρείται δικαιολογημένη επίσης στην περίπτωση απασχολήσεως σε θρησκευτικές κοινότητες, σε υπαγόμενες σε αυτές οργανώσεις ανεξάρτητα από τη νομική τους μορφή, ή σε ενώσεις που έχουν ως σκοπό την από κοινού προώθηση ορισμένης θρησκείας ή πεποιθήσεως, όταν, λαμβανομένης υπόψη της αυτοσυνειδησίας της θρησκευτικής κοινότητας ή της ενώσεως, συγκεκριμένη θρησκεία ή πεποίθηση συνιστά επαγγελματική απαίτηση δικαιολογημένη με γνώμονα το δικαίωμα αυτοκαθορισμού [της θρησκευτικής κοινότητας ή της ενώσεως] ή τη φύση των δραστηριοτήτων της.

2. Η απαγόρευση διαφορετικής μεταχειρίσεως λόγω θρησκείας ή πεποιθήσεων δεν θίγει το δικαίωμα των κατά την παράγραφο 1 θρησκευτικών κοινοτήτων, των υπαγόμενων σε αυτές οργανώσεων, ανεξαρτήτως της νομικής τους μορφής, ή των ενώσεων που έχουν ως σκοπό να υπηρετήσουν από κοινού μια θρησκεία ή ορισμένες πεποιθήσεις, να απαιτούν από τους εργαζομένους τους τήρηση στάσεως καλής πίστεως και συμμόρφωση κατά την έννοια της εκάστοτε συνειδήσεώς τους.»

Το κανονικό δίκαιο

18 Ο κανόνας 1085 του Codex Iuris Canonici (κώδικα κανονικού δικαίου), ορίζει τα ακόλουθα:

«(1) [Συνάπτει άκυρο γάμο] όποιος δεσμεύεται με προηγούμενο γάμο, ακόμα και αν δεν έχει ολοκληρωθεί.

(2) Ακόμη και αν ο πρώτος γάμος είναι άκυρος ή έχει λυθεί για οποιαδήποτε αιτία, δεν επιτρέπεται η σύναψη νέου γάμου πριν διαπιστωθεί κατά τρόπο νόμιμο και βέβαιο η ακυρότητα ή η λύση του πρώτου γάμου.»

19 Το άρθρο 1 του Grundordnung des kirchlichen Dienstes im Rahmen kirchlicher Arbeitsverhältnisse (βασικού κανονισμού της εκκλησιαστικής υπηρεσίας στο πλαίσιο των σχέσεων εργασίας στην Εκκλησία), της 22ας Σεπτεμβρίου 1993 (*Amtsblatt des Erzbistums Köln*, σ. 222, στο εξής: GrO 1993), ορίζει τα ακόλουθα:

«Βασικές αρχές της εκκλησιαστικής υπηρεσίας

Όλοι οι απασχολούμενοι σε οργάνωση της Καθολικής Εκκλησίας, ανεξαρτήτως της θέσεως τους από πλευράς εργατικού δικαίου, συμμετέχουν από κοινού με την εργασία τους ώστε να συνεισφέρει η οργάνωσή τους το μερίδιο που της αναλογεί στην εκπλήρωση της αποστολής της Εκκλησίας (εξυπηρέτηση του κοινού σκοπού). […]»

20 Το άρθρο 4 του GrO 1993, με τίτλο «Υποχρεώσεις συμμορφώσεως», προβλέπει τα εξής:

«(1) Οι καθολικοί εργαζόμενοι οφείλουν να αναγνωρίζουν και να τηρούν τις αρχές του καθολικού δόγματος σχετικά με την πίστη και την ηθική. Οι εργαζόμενοι οφείλουν με την προσωπική τους ζωή να εκφράζουν τις αρχές του καθολικού δόγματος σχετικά με την πίστη και την ηθική· αυτό ισχύει ιδιαιτέρως για τους εργαζομένους στην ποιμαντική, κατηχητική και εκπαιδευτική υπηρεσία καθώς και γι' αυτούς που απασχολούνται στο πλαίσιο μιας missio canonica (εκκλησιαστικής αποστολής). Αυτό ισχύει επίσης για τους εργαζομένους που ασκούν διευθυντικά καθήκοντα.

(2) Οι χριστιανοί εργαζόμενοι που δεν είναι καθολικοί οφείλουν να σέβονται τις αλήθειες και τις αξίες του Ευαγγελίου και να συμβάλλουν στην προώθησή τους εντός της οργανώσεως.

[…]

(4) Όλοι οι εργαζόμενοι οφείλουν να απέχουν από συμπεριφορές εχθρικές προς την Εκκλησία. Δεν επιτρέπεται, με την προσωπική τους ζωή και με τη συμπεριφορά τους κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους, να υπονομεύουν την αξιοπιστία της Εκκλησίας και της οργανώσεως για την οποία εργάζονται.»

21 Το άρθρο 5 του GrO 1993, με τίτλο «Αθέτηση υποχρεώσεων συμμορφώσεως», ορίζει τα εξής:

«(1) Σε περίπτωση που εργαζόμενος δεν πληροί πλέον τους όρους εργασίας, ο εργοδότης οφείλει να προσπαθήσει, μέσω συμβουλών, να πείσει τον εργαζόμενο να άρει οριστικά την παράβαση αυτή. […] Η απόλυση εξετάζεται ως έσχατο μέτρο.

(2) Ειδικότερα, η Εκκλησία θεωρεί ότι οι ακόλουθες περιπτώσεις αθετήσεως των υποχρεώσεων συμμορφώσεως είναι τόσο σοβαρές ώστε να δικαιολογούν απόλυση για λόγους αναγομένους ειδικά στην Εκκλησία:

[…]

– τέλεση γάμου που λογίζεται ως άκυρος βάσει του δόγματος και της έννομης τάξης της Εκκλησίας,

[…]

(3) Όταν πρόκειται για [εργαζομένους] που ασκούν διευθυντικά καθήκοντα […], οι εργαζόμενοι αυτοί δεν συνεχίζουν την απασχόλησή τους αν έχουν συμπεριφορά η οποία, σύμφωνα με την παράγραφο 2, αποτελεί γενικώς λόγο απολύσεως. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις, μπορεί να μην εφαρμοσθεί η απόλυση, αν, λόγω σοβαρών λόγων σχετικών με τη συγκεκριμένη περίπτωση, η απόλυση κρίνεται ως υπερβολικό μέτρο.»

22 Ο Grundordnung für Katholische Krankenhäuser in Nordrhein-Westfalen (βασικός κανονισμός των καθολικών νοσοκομείων της Βόρειας Ρηνανίας-Βεστφαλίας, Γερμανία), της 5ης Νοεμβρίου 1996 (*Amtsblatt des Erzbistums Köln*, σ. 321), ορίζει τα εξής:

«Α. Υπαγωγή στην Εκκλησία

[…]

(6) Ο [GrO 1993] που εκδόθηκε βάσει της δηλώσεως των Γερμανών Επισκόπων σχετικά με την εκκλησιαστική υπηρεσία, συμπεριλαμβανομένων των τροποποιήσεων και συμπληρώσεών του, έχει δεσμευτική ισχύ για τον φορέα. Τα μέλη της διευθύνσεως του νοσοκομείου και οι διευθυντές κλινικών λογίζονται εργαζόμενοι που ασκούν διευθυντικά καθήκοντα κατά την έννοια του αναφερομένου κανονισμού.»

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

23 Η IR είναι γερμανική εταιρία περιορισμένης ευθύνης. Ο εταιρικός σκοπός της συνίσταται στην εκπλήρωση, ιδίως μέσω της διαχειρίσεως νοσοκομείων, των αποστολών της Caritas (διεθνούς συνομοσπονδίας καθολικών φιλανθρωπικών οργανώσεων), οι οποίες αποτελούν έκφραση της υπάρξεως και της ουσίας της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας. Η IR δεν ασκεί προεχόντως δραστηριότητα κερδοσκοπικού χαρακτήρα και τελεί υπό την εποπτεία του καθολικού Αρχιεπισκόπου της Κολωνίας (Γερμανία).

24 Ο JQ είναι καθολικός στο θρήσκευμα. Είναι γιατρός και εργάζεται από το έτος 2000 ως διευθυντής της παθολογικής κλινικής σε νοσοκομείο της IR με σύμβαση εργασίας που έχει συναφθεί βάσει του GrO 1993.

25 Ο JQ είχε νυμφευθεί κατά τον καθολικό τύπο. Το 2005 η πρώτη του σύζυγος ήρθε σε διάσταση με αυτόν και το διαζύγιό τους εκδόθηκε τον Μάρτιο του 2008. Τον Αύγουστο του 2008, ο JQ συνήψε πολιτικό γάμο με τη νέα του σύντροφο, χωρίς να έχει ακυρωθεί ο πρώτος γάμος του.

26 Όταν πληροφορήθηκε τον δεύτερο αυτό γάμο, η IR, με έγγραφο της 30ής Μαρτίου 2009, κατήγγειλε τη σύμβαση εργασίας του JQ, με ισχύ την 30ή Σεπτεμβρίου 2009.

27 Ο JQ προσέβαλε το κύρος της απολύσεως ενώπιον του Arbeitsgericht (πρωτοβάθμιο δικαστήριο εργατικών διαφορών, Γερμανία) ισχυριζόμενος ότι η τέλεση νέου γάμου δεν μπορούσε να δικαιολογήσει την απόλυσή του. Κατά την άποψη του JQ, η εν λόγω απόλυση παραβιάζει την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως, καθόσον, σύμφωνα με τον GrO 1993, εάν επρόκειτο για προτεστάντη ή άθρησκο διευθυντή κλινικής, η τέλεση νέου γάμου δεν θα είχε επιπτώσεις στη σχέση εργασίας του με την IR.

28 Αντιθέτως, η IR ισχυρίστηκε ότι η απόλυση του JQ ήταν κοινωνικώς δικαιολογημένη. Κατά την άποψή της, δεδομένου ότι ο JQ ασκούσε διευθυντικά καθήκοντα κατά την έννοια του άρθρου 5, παράγραφος 3, του GrO 1993, με τη σύναψη άκυρου βάσει του κανονικού δικαίου γάμου αθέτησε ουσιωδώς τις απορρέουσες από τη σύμβαση εργασίας του με την IR υποχρεώσεις του.

29 Το Arbeitsgericht (πρωτοβάθμιο δικαστήριο εργατικών διαφορών) δέχθηκε την αγωγή του JQ. Δεδομένου ότι η έφεσή της κατά της αποφάσεως αυτής απορρίφθηκε από το Landesarbeitsgericht (δευτεροβάθμιο δικαστήριο εργατικών διαφορών, Γερμανία), η IR άσκησε αίτηση αναιρέσεως ενώπιον του Bundesarbeitsgericht (ομοσπονδιακού δικαστηρίου εργατικών διαφορών, Γερμανία) το οποίο την απέρριψε, με απόφαση της 8ης Σεπτεμβρίου 2011, κρίνοντας κατ' ουσίαν ότι η απόλυση του JQ δεν ήταν δικαιολογημένη αφού η IR δεν θα είχε απολύσει μη καθολικούς εργαζομένους που θα κατείχαν την ίδια θέση με τον JQ, σε περίπτωση που αυτοί τελούσαν νέο γάμο.

30 Η IR προσέφυγε ενώπιον του Bundesverfassungsgericht (Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου, Γερμανία). Με διάταξη της 22ας Οκτωβρίου 2014, το εν λόγω δικαστήριο εξαφάνισε την απόφαση του Bundesarbeitsgericht (ομοσπονδιακό δικαστήριο εργατικών διαφορών) και ανέπεμψε την υπόθεση ενώπιόν του.

31 Το Bundesarbeitsgericht (ομοσπονδιακό δικαστήριο εργατικών διαφορών) φρονεί ότι η έκβαση της διαφοράς της κύριας δίκης εξαρτάται από το αν η απόλυση του JQ από την IR είναι νόμιμη υπό το πρίσμα του άρθρου 9, παράγραφος 2, του AGG. Το εν λόγω δικαστήριο επισημαίνει εντούτοις ότι η διάταξη αυτή πρέπει να ερμηνευθεί σύμφωνα με το δίκαιο της Ένωσης και ότι, ως εκ τούτου, η έκβαση της διαφοράς αυτής εξαρτάται από την ερμηνεία του άρθρου 4, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας 2000/78, το οποίο μεταφέρθηκε στο εθνικό δίκαιο με το άρθρο 9, παράγραφος 2, του AGG.

32 Συγκεκριμένα, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται, πρώτον, αν η IR, ως κεφαλαιουχική εταιρία ιδιωτικού δικαίου που ανήκει στην Καθολική Εκκλησία, εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 4, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας 2000/78 και αν έχει, ως εκ τούτου, το δικαίωμα να απαιτεί από τους εργαζομένους της να τηρούν στάση καλής πίστεως και να συμμορφώνονται προς τη δεοντολογία της Εκκλησίας αυτής. Κατά το αιτούν δικαστήριο, δεν αποκλείεται το δίκαιο της Ένωσης να μην επιτρέπει την επίκληση ειδικών δικαιωμάτων της Εκκλησίας από μία τέτοια εταιρία που έχει συσταθεί σύμφωνα με το ιδιωτικό δίκαιο και δραστηριοποιείται στον τομέα της παροχής υπηρεσιών υγείας, σύμφωνα με τις πρακτικές της αγοράς.

33 Το αιτούν δικαστήριο διερωτάται ως προς το σημείο αυτό αν οι Εκκλησίες ή άλλες δημόσιες ή ιδιωτικές ενώσεις των οποίων η δεοντολογία εδράζεται στο θρήσκευμα ή στις πεποιθήσεις δύνανται να καθορίζουν οι ίδιες δεσμευτικά τι αποτελεί στάση καλής πίστεως και συμμορφώσεως «προς τη δεοντολογία τους» κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας 2000/78 και αν, στο πλαίσιο αυτό, δύνανται επίσης να προβλέπουν αυτόνομα –σύμφωνα με τους

γερμανικούς συνταγματικούς κανόνες– διαβάθμιση των υποχρεώσεων τηρήσεως στάσεως καλής πίστεως, σε όμοιες περιπτώσεις ασκήσεως διευθυντικών καθηκόντων, αποκλειστικώς με γνώμονα το θρήσκευμα του εργαζομένου.

34 Δεύτερον, το αιτούν δικαστήριο παρατηρεί ότι, κατόπιν της ερμηνείας του άρθρου 4, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας 2000/78 από το Δικαστήριο, θα οφείλει, λαμβάνοντας υπόψη το σύνολο των κανόνων του εσωτερικού δικαίου και εφαρμόζοντας τις αναγνωριζόμενες από το δίκαιο αυτό μεθόδους ερμηνείας, να αποφανθεί αν και σε ποιο μέτρο το άρθρο 9, παράγραφος 2, του AGG είναι δυνατόν να ερμηνευθεί σύμφωνα με το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 2000/78, καθώς και, σε περίπτωση που η εθνική διάταξη δεν επιδέχεται σύμφωνη ερμηνεία, αν η διάταξη αυτή του AGG πρέπει να μείνει ανεφάρμοστη εν όλω ή εν μέρει.

35 Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται, αφενός, κατά πόσον η απαγόρευση των διακρίσεων λόγω θρησκείας ή πεποιθήσεων, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 21, παράγραφος 1, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης), παρέχει στον ιδιώτη ατομικό δικαίωμα, το οποίο αυτός μπορεί να επικαλεστεί ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων και το οποίο, στο πλαίσιο διαφορών μεταξύ ιδιωτών, υποχρεώνει τα δικαστήρια αυτά να μην εφαρμόζουν εθνικές διατάξεις που δεν είναι συμβατές προς την εν λόγω απαγόρευση. Το αιτούν δικαστήριο αναγνωρίζει μεν ότι ο Χάρτης τέθηκε σε ισχύ την 1η Δεκεμβρίου 2009, ενώ η επίμαχη απόλυση στην κύρια δίκη έλαβε χώρα τον Μάρτιο του 2009, αλλά διευκρινίζει ότι δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο, η απαγόρευση κάθε διακρίσεως λόγω θρησκείας ή πεποιθήσεων να ίσχυε ήδη ως γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης, ακόμη και πριν από την έναρξη ισχύος του Χάρτη. Σύμφωνα με την αρχή της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης, το δίκαιο αυτό υπερισχύει του εθνικού δικαίου, συμπεριλαμβανομένου και του συνταγματικού δικαίου.

36 Τρίτον, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστούν τα κριτήρια βάσει των οποίων μπορεί να κριθεί αν η απαίτηση τηρήσεως στάσεως καλής πίστεως και συμμορφώσεως προς τη δεοντολογία συνάδει με το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 2000/78.

37 Υπό τις περιστάσεις αυτές, το Bundesarbeitsgericht (ομοσπονδιακό δικαστήριο εργατικών διαφορών) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Έχει το άρθρο 4, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, της [οδηγίας 2000/78] την έννοια ότι η Εκκλησία μπορεί να ορίζει δεσμευτικά για οργάνωση όπως η εναγομένη στην υπό κρίση διαφορά ότι, όσον αφορά την απαιτούμενη από εργαζομένους με διευθυντικά καθήκοντα τήρηση στάσεως καλής πίστεως και συμμορφώσεως, πρέπει να γίνεται διάκριση μεταξύ όσων ανήκουν στην Εκκλησία και όσων ανήκουν σε άλλη Εκκλησία ή δεν ανήκουν σε καμία Εκκλησία;

2) Σε περίπτωση αρνητικής απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα:
   α) Πρέπει να μην εφαρμοστεί στην υπό κρίση διαφορά διάταξη της εθνικής νομοθεσίας, όπως εν προκειμένω η διάταξη του άρθρου 9, παράγραφος 2, του [AGG], βάσει της οποίας τέτοια άνιση μεταχείριση λόγω του θρησκεύματος των εργαζομένων είναι δικαιολογημένη, συμφώνως προς τον εκάστοτε αυτοπροσδιορισμό της Εκκλησίας;
   β) Ποιες απαιτήσεις απορρέουν από το άρθρο 4, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας [2000/78] όσον αφορά την υποχρέωση προς τήρηση στάσεως καλής πίστεως και συμμορφώσεως προς τη δεοντολογία της οργανώσεως, η οποία επιβάλλεται στους εργαζομένους μιας Εκκλησίας ή άλλης κατονομαζόμενης στη διάταξη αυτή οργανώσεως;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του πρώτου ερωτήματος και του δεύτερου σκέλους του δεύτερου ερωτήματος

38 Με το πρώτο ερώτημα και το δεύτερο σκέλος του δεύτερου ερωτήματος, τα οποία πρέπει να εξετασθούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ζητεί κατ' ουσίαν να διευκρινισθεί αν το άρθρο 4, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας 2000/78 έχει την έννοια ότι μια εκκλησία ή άλλη οργάνωση η δεοντολογία της οποίας εδράζεται στη θρησκεία ή τις πεποιθήσεις και η οποία διαχειρίζεται νοσηλευτικό ίδρυμα με μορφή κεφαλαιουχικής εταιρίας ιδιωτικού δικαίου μπορεί να ορίσει δεσμευτικά για τους εργαζομένους της που ασκούν διευθυντικά καθήκοντα διαφορετικές απαιτήσεις τηρήσεως στάσεως καλής πίστεως και συμμορφώσεως προς τη δεοντολογία της ανάλογα με το θρήσκευμα ή την απουσία θρησκεύματος των εργαζομένων αυτών και, αν δεν έχει αυτή τη δυνατότητα, ποια είναι τα κριτήρια επί τη βάσει των οποίων πρέπει να εξακριβώνεται, σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, αν τέτοιες απαιτήσεις συνάδουν με τη διάταξη αυτή.

39 Λαμβανομένων υπόψη των διευκρινίσεων που παρέσχε το αιτούν δικαστήριο όσον αφορά το πρώτο ερώτημα, πρέπει, πρώτον, όσον αφορά το προσωπικό πεδίο εφαρμογής του άρθρου 4, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας 2000/78, να εξεταστεί αν, στην υπόθεση της κύριας δίκης, το γεγονός ότι η οντότητα που απαίτησε από τους εργαζομένους της την τήρηση στάσεως καλής πίστεως και συμμορφώσεως είναι κεφαλαιουχική εταιρία ιδιωτικού δικαίου μπορεί να εμποδίσει την επίκληση της διατάξεως αυτής εκ μέρους της εν λόγω οντότητας.

40 Ως προς το ζήτημα αυτό, διαπιστώνεται ότι, λαμβανομένης υπόψη της γενικής διατυπώσεως που χρησιμοποιείται στο άρθρο 4, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας 2000/78 για τον προσδιορισμό του ως άνω προσωπικού πεδίου εφαρμογής, ήτοι τη μνεία «των εκκλησιών ή άλλων δημοσίων ή ιδιωτικών ενώσεων», εκτιμήσεις σχετικά με τη νομική φύση ή τη νομική μορφή της συγκεκριμένης οντότητας δεν μπορούν να επηρεάσουν τη δυνατότητα εφαρμογής της διατάξεως αυτής σε περίπτωση όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη. Ειδικότερα, η αναφορά στις ιδιωτικές ενώσεις καλύπτει και τις οντότητες οι οποίες, όπως η IR, έχουν συσταθεί σύμφωνα με το ιδιωτικό δίκαιο.

41 Κατόπιν τούτου, πρέπει να διευκρινιστεί, αφενός, ότι οι διατάξεις του άρθρου 4, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας 2000/78 εφαρμόζονται μόνο στις εκκλησίες και τις άλλες δημόσιες και ιδιωτικές ενώσεις «των οποίων η δεοντολογία εδράζεται στο θρήσκευμα ή στις πεποιθήσεις».

42 Αφετέρου, το άρθρο 4, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας 2000/78 αναφέρεται στα «πρόσωπα που εργάζονται» για λογαριασμό των εκκλησιών ή των οργανώσεων αυτών, όπερ σημαίνει ότι το πεδίο εφαρμογής της διατάξεως αυτής καλύπτει, όπως και εκείνο του άρθρου 4, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, της εν λόγω οδηγίας, τις επαγγελματικές δραστηριότητές τους.

43 Όσον αφορά, δεύτερον, το ζήτημα του ελέγχου, από τα εθνικά δικαστήρια, της εφαρμογής του άρθρου 4, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας 2000/78, υπενθυμίζεται ότι το Δικαστήριο έκρινε, στο πλαίσιο υποθέσεως που αφορούσε την ερμηνεία του άρθρου 4, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, της ίδιας οδηγίας, ότι η τελευταία αυτή διάταξη έχει την έννοια ότι, οσάκις μια εκκλησία ή άλλη οργάνωση της οποίας η δεοντολογία εδράζεται στη θρησκεία ή τις πεποιθήσεις ισχυρίζεται, προς στήριξη αποφάσεως ή πράξεως όπως η απόρριψη υποψηφιότητας για την κάλυψη θέσεως εντός της οργανώσεως αυτής, ότι, λόγω της φύσεως των σχετικών δραστηριοτήτων ή του πλαισίου εντός του οποίου προβλέπεται η άσκησή τους, το θρήσκευμα συνιστά επαγγελματική απαίτηση ουσιώδη, θεμιτή και δικαιολογημένη λαμβανομένης υπόψη της δεοντολογίας της εν λόγω εκκλησίας ή οργανώσεως, ο ισχυρισμός αυτός πρέπει, εφόσον παρίσταται ανάγκη, να υπόκειται σε αποτελεσματικό δικαστικό έλεγχο προκειμένου να διασφαλίζεται ότι, στη συγκεκριμένη περίπτωση, πληρούνται τα κριτήρια που ορίζει η εν λόγω διάταξη (απόφαση της 17ης Απριλίου 2018, Egenberger, C-414/16, EU:C:2018:257, σκέψη 59).

44 Εξάλλου, το γεγονός ότι το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 2000/78 αναφέρεται στις εθνικές νομοθεσίες, καθώς και στις εθνικές πρακτικές που ίσχυαν κατά την ημερομηνία εκδόσεως της εν λόγω οδηγίας, δεν είναι δυνατόν να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι επιτρέπεται στα κράτη μέλη να μην υποβάλλουν σε αποτελεσματικό δικαστικό έλεγχο την τήρηση των κριτηρίων που ορίζει η διάταξη αυτή (βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 17ης Απριλίου 2018, Egenberger, C-414/16, EU:C:2018:257, σκέψη 54).

45 Το σκεπτικό του Δικαστηρίου προς στήριξη της ως άνω απαιτήσεως αποτελεσματικού ελέγχου το οποίο στηρίζεται στον σκοπό της οδηγίας 2000/78, στο πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής, στις εγγυήσεις που απαιτείται να θεσπίσουν τα κράτη μέλη σύμφωνα με τα άρθρα 9 και 10 της ίδιας οδηγίας για την τήρηση των υποχρεώσεων από αυτήν και για την προστασία των προσώπων τα οποία εκτιμούν ότι έχουν υποστεί διάκριση, καθώς και στο δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας που κατοχυρώνεται στο άρθρο 47 του Χάρτη (βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 17ης Απριλίου 2018, Egenberger, C-414/16, EU:C:2018:257, σκέψεις 47 έως 49), ισχύει εξίσου και σε περίπτωση, όπως αυτή της υποθέσεως της κύριας δίκης, στην οποία ιδιωτική ένωση προβάλλει, προς στήριξη της αποφάσεως της περί απολύσεως ενός εργαζομένου σε αυτήν, τη μη τήρηση εκ μέρους του στάσεως καλής πίστεως και συμμορφώσεως προς τη δεοντολογία της, κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, της ίδιας οδηγίας.

46 Πράγματι, το ως άνω δεύτερο εδάφιο περιέχει, σε σύγκριση με το πρώτο εδάφιο της παραγράφου 2 του άρθρου 4 της εν λόγω οδηγίας, τη διευκρίνιση ότι μεταξύ των επαγγελματικών απαιτήσεων την εκπλήρωση των οποίων μπορούν να ζητούν από τα πρόσωπα που εργάζονται για λογαριασμό τους οι εκκλησίες και οι λοιπές δημόσιες ή ιδιωτικές ενώσεις των οποίων η δεοντολογία εδράζεται στο θρήσκευμα ή στις πεποιθήσεις είναι η τήρηση εκ μέρους των προσώπων αυτών στάσεως καλής πίστεως και συμμορφώσεως προς τη δεοντολογία τους. Όπως όμως προκύπτει ιδίως από τη φράση «[ε]φόσον οι διατάξεις της τηρούνται κατά τα λοιπά», η ευχέρεια αυτή πρέπει να ασκείται τηρουμένων των λοιπών διατάξεων της οδηγίας 2000/78, ειδικότερα δε των κριτηρίων που ορίζει το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής, τα οποία πρέπει, εφόσον παρίσταται ανάγκη, να υπόκεινται σε αποτελεσματικό δικαστικό έλεγχο, όπως υπομνήσθηκε στη σκέψη 43 της παρούσας αποφάσεως.

47 Αντιθέτως προς όσα υποστήριξαν ιδίως η IR και η Γερμανική Κυβέρνηση, ο νομιμότητα απαιτήσεως σχετικά με τη τήρηση στάσεως καλής πίστεως και συμμορφώσεως προς τη δεοντολογία η οποία επιβάλλεται από ορισμένη εκκλησία ή άλλη οργάνωση της οποίας η δεοντολογία εδράζεται στο θρήσκευμα ή στις πεποιθήσεις δεν μπορεί να ελέγχεται μόνο υπό το πρίσμα του εθνικού δικαίου, αλλά πρέπει κατά τον έλεγχο αυτό να λαμβάνονται υπόψη οι διατάξεις του άρθρου 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 2000/78, καθώς και τα κριτήρια που αυτό ορίζει και των οποίων η τήρηση πρέπει, εφόσον παρίσταται ανάγκη, να μπορεί να υποβληθεί σε αποτελεσματικό δικαστικό έλεγχο.

48 Το άρθρο 17 ΣΛΕΕ δεν είναι δυνατόν να κλονίσει το ως άνω συμπέρασμα. Πράγματι, αφενός, το γράμμα της διατάξεως αυτής αντιστοιχεί, κατ' ουσίαν, σε εκείνο της δηλώσεως υπ' αριθ. 11, για το καθεστώς των εκκλησιών και των μη ομολογιακών ενώσεων, η οποία προσαρτάται στην τελική πράξη της Συνθήκης του Άμστερνταμ. Το γεγονός όμως ότι γίνεται ρητή μνεία της εν λόγω δηλώσεως στην αιτιολογική σκέψη 24 της οδηγίας 2000/78 καταδεικνύει ότι ο νομοθέτης της Ένωσης έλαβε κατ' ανάγκην υπόψη την εν λόγω δήλωση κατά τη θέσπιση της οδηγίας αυτής, ιδίως δε του άρθρου 4, παράγραφος 2, αυτής, δεδομένου ότι η διάταξη αυτή παραπέμπει ακριβώς στις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές που ίσχυαν κατά την ημερομηνία εκδόσεως της εν λόγω οδηγίας. Αφετέρου, το άρθρο 17 ΣΛΕΕ εκφράζει μεν την ουδετερότητα της Ένωσης όσον αφορά την οργάνωση, από τα κράτη μέλη, των σχέσεών τους με τις εκκλησίες και τις θρησκευτικές ενώσεις ή κοινότητες, αλλά δεν μπορεί να αποκλείσει από τον αποτελεσματικό δικαστικό έλεγχο τα κριτήρια που ορίζει το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 2000/78 (βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 17ης Απριλίου 2018, Egenberger, C-414/16, EU:C:2018:257, σκέψη 56 έως 58).

49 Όσον αφορά, τρίτον, τις προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου 4, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας 2000/78, επισημαίνεται ότι, λαμβανομένων υπόψη των όσων εκτίθενται στη σκέψη 46 της παρούσας αποφάσεως, διαφορετική μεταχείριση σε σχέση με την απαίτηση τηρήσεως στάσεως καλής πίστεως και συμμορφώσεως προς τη δεοντολογία του εργοδότη, όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη απαίτηση η οποία δεν αμφισβητείται ότι στηρίζεται αποκλειστικά στο θρήσκευμα των εργαζομένων, πρέπει να πληροί, μεταξύ άλλων, τα κριτήρια που ορίζει το άρθρο 4, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας αυτής.

50 Ως προς το ζήτημα αυτό, το Δικαστήριο έκρινε ότι από την ως άνω διάταξη προκύπτει ρητώς ότι το θρήσκευμα ή οι πεποιθήσεις μπορούν, ενδεχομένως, να αποτελέσουν επαγγελματική απαίτηση ουσιώδη, θεμιτή και δικαιολογημένη, λαμβανομένης υπόψη της δεοντολογίας της οργανώσεως, κατά την έννοια της εν λόγω διατάξεως, βάσει ακριβώς της «φύσης» των σχετικών δραστηριοτήτων ή του «πλαισίου» εντός του οποίου ασκούνται. Επομένως, η νομιμότητα, υπό το πρίσμα της τελευταίας αυτής διατάξεως, διαφορετικής μεταχειρίσεως λόγω θρησκείας ή πεποιθήσεων εξαρτάται από το κατά πόσον υφίσταται αντικειμενικώς επαληθεύσιμος άμεσος σύνδεσμος μεταξύ της επαγγελματικής απαιτήσεως που επιβάλλει ο εργοδότης και της σχετικής δραστηριότητας. Τέτοιος σύνδεσμος μπορεί να απορρέει είτε από τη φύση της δραστηριότητας αυτής, παραδείγματος χάριν όταν αυτή συνεπάγεται συμμετοχή στον καθορισμό της δεοντολογίας της συγκεκριμένης εκκλησίας ή οργανώσεως ή συνδρομή στην αποστολή κηρύγματος, είτε από τις συνθήκες υπό τις οποίες πρέπει να ασκείται η εν λόγω δραστηριότητα, όπως η ανάγκη να εξασφαλίζεται αξιόπιστη εξωτερική εκπροσώπηση της εκκλησίας ή της οργανώσεως (βλ., υπ' αυτήν την έννοια, απόφαση της 17ης Απριλίου 2018, Egenberger, C-414/16, EU:C:2018:257, σκέψεις 62 και 63).

51 Όσον αφορά ειδικότερα τα τρία κριτήρια που ορίζει το άρθρο 4, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2000/78, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι η χρήση του επιθέτου «ουσιώδης» σημαίνει ότι το θρήσκευμα ή οι πεποιθήσεις επί των οποίων εδράζεται η δεοντολογία της συγκεκριμένης εκκλησίας ή οργανώσεως πρέπει να είναι, κατά τα φαινόμενα, απαραίτητα, λόγω της σημασίας που έχει η σχετική επαγγελματική δραστηριότητα για την επιβεβαίωση της δεοντολογίας αυτής ή για την άσκηση από την εκκλησία ή την οργάνωση αυτή του δικαιώματός της αυτονομίας, όπως αυτό αναγνωρίζεται στο άρθρο 17 ΣΛΕΕ και στο άρθρο 10 του Χάρτη (βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 17ης Απριλίου 2018, Egenberger, C-414/16, EU:C:2018:257, σκέψεις 50 και 65).

52 Εν συνεχεία, το Δικαστήριο επισήμανε ότι η χρήση από τον νομοθέτη της Ένωσης του όρου «θεμιτή» καταδεικνύει ότι πρόθεσή του ήταν να διασφαλίσει ότι η απαίτηση σχετικά με το θρήσκευμα ή τις πεποιθήσεις στις οποίες εδράζεται η δεοντολογία της συγκεκριμένης εκκλησίας ή οργανώσεως δεν εξυπηρετεί την επιδίωξη σκοπού ξένου προς τη δεοντολογία αυτή ή προς την άσκηση από την εκκλησία ή την οργάνωση αυτή του δικαιώματός της αυτονομίας (απόφαση της 17ης Απριλίου 2018, Egenberger, C-414/16, EU:C:2018:257, σκέψη 66).

53 Τέλος, ο όρος «δικαιολογημένη» δεν συνεπάγεται μόνον ότι ο έλεγχος της τηρήσεως των κριτηρίων του άρθρου 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 2000/78 μπορεί να διενεργείται από εθνικό δικαστήριο, αλλά, επίσης, ότι η εκκλησία ή η οργάνωση που επέβαλε την απαίτηση αυτή υποχρεούται να αποδείξει, υπό το πρίσμα των πραγματικών περιστάσεων της συγκεκριμένης περιπτώσεως, ότι ο προβαλλόμενος κίνδυνος να προσβληθεί η δεοντολογία της ή το δικαίωμά της αυτονομίας είναι πιθανός και σοβαρός, με αποτέλεσμα να είναι πράγματι αναγκαίο να τεθεί μια τέτοια απαίτηση (βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 17ης Απριλίου 2018, Egenberger, C-414/16, EU:C:2018:257, σκέψη 67).

54 Ως προς το σημείο αυτό, η απαίτηση του άρθρου 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 2000/78 πρέπει να συνάδει προς την αρχή της αναλογικότητας, όπερ σημαίνει ότι τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν να εξακριβώνουν κατά πόσον η συγκεκριμένη απαίτηση είναι κατάλληλη και δεν βαίνει πέραν του αναγκαίου για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού μέτρου (απόφαση της 17ης Απριλίου 2018, Egenberger, C-414/16, EU:C:2018:257, σκέψη 68).

55 Από τα προεκτεθέντα στις σκέψεις 49 έως 54 της παρούσας αποφάσεως προκύπτει ότι οι εκκλησίες ή άλλες δημόσιες ή ιδιωτικές ενώσεις των οποίων η δεοντολογία εδράζεται στο θρήσκευμα ή τις πεποιθήσεις μπορούν να εισάγουν διαφορετική μεταχείριση των κατεχόντων διευθυντικές θέσεις εργαζομένων τους όσον αφορά την απαίτηση τηρήσεως στάσεως καλής πίστεως και συμμορφώσεως προς τη δεοντολογία τους ανάλογα με το αν αυτοί ανήκουν στη θρησκεία ή ενστερνίζονται τις πεποιθήσεις που εκπροσωπεί η εκκλησία ή η οργάνωση, εφόσον το θρήσκευμα ή οι πεποιθήσεις είναι, υπό το πρίσμα της φύσεως των σχετικών επαγγελματικών δραστηριοτήτων ή του πλαισίου εντός του οποίου ασκούνται, επαγγελματική απαίτηση ουσιώδης, θεμιτή και δικαιολογημένη, λαμβανομένης υπόψη της εν λόγω δεοντολογίας.

56 Ως προς το ζήτημα αυτό, επισημαίνεται ότι, μολονότι εναπόκειται τελικά στο εθνικό δικαστήριο, το οποίο είναι το μόνο αρμόδιο να εκτιμήσει τα πραγματικά περιστατικά, να διαπιστώσει αν η επιβολή στάσεως καλής πίστεως και συμμορφώσεως προς τη δεοντολογία μόνο στους κατέχοντες διευθυντικές θέσεις εργαζομένους οι οποίοι ανήκουν στη θρησκεία ή συμμερίζονται τις πεποιθήσεις επί των οποίων εδράζεται η δεοντολογία της οικείας εκκλησίας ή οργανώσεως αποτελεί επαγγελματική απαίτηση ουσιώδη, θεμιτή και δικαιολογημένη κατά την έννοια του άρθρου 4 παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2000/78, το Δικαστήριο είναι εντούτοις αρμόδιο να παράσχει, βάσει της δικογραφίας της κύριας δίκης καθώς και των γραπτών και προφορικών παρατηρήσεων που του υποβλήθηκαν, στοιχεία που θα δώσουν στο εθνικό αυτό δικαστήριο τη δυνατότητα να αποφανθεί επί της συγκεκριμένης διαφοράς της οποίας έχει επιληφθεί.

57 Εν προκειμένω, η επίμαχη απαίτηση στην υπόθεση της κύριας δίκης αφορά την τήρηση συγκεκριμένου στοιχείου της δεοντολογίας της Καθολικής Εκκλησίας, ήτοι του ιερού και αδιάλυτου χαρακτήρα του γάμου.

58 Πλην όμως, η αποδοχή εκ μέρους του εργαζομένου της αντιλήψεως αυτής για τον γάμο δεν παρίσταται αναγκαία για την επιβεβαίωση της δεοντολογίας της IR, λαμβανομένων υπόψη των επαγγελματικών δραστηριοτήτων του JQ, ήτοι της παροχής, εντός νοσοκομείου, ιατρικών συμβουλών και περιθάλψεως, καθώς και της διοικήσεως της παθολογικής κλινικής της οποίας ήταν διευθυντής. Συνεπώς, δεν παρίσταται ως ουσιώδης απαίτηση για την επαγγελματική δραστηριότητα κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2000/78, όπερ εναπόκειται εντούτοις στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει.

59 Η διαπίστωση ότι η αποδοχή εκ μέρους του εργαζομένου αυτού του επιμέρους στοιχείου της δεοντολογίας της οικείας οργανώσεως δεν δύναται να αποτελεί, εν προκειμένω, ουσιώδη επαγγελματική απαίτηση επιρρωννύεται από το γεγονός, το οποίο επιβεβαίωσε η IR κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ενώπιον του Δικαστηρίου και υπενθύμισε ο γενικός εισαγγελέας με το σημείο 67 των προτάσεών του, ότι θέσεις ιατρικής ευθύνης με διευθυντικά καθήκοντα, παρόμοιες με εκείνη την οποία κατείχε ο JQ, καλύπτονται από εργαζομένους της IR οι οποίοι δεν είναι καθολικοί και, κατά συνέπεια, δεν υποχρεούνται στην τήρηση της ίδιας απαιτήσεως στάσεως καλής πίστεως και συμμορφώσεως προς τη δεοντολογία της IR.

60 Εν συνεχεία, επισημαίνεται ότι, λαμβανομένης υπόψη της ενώπιον του Δικαστηρίου δικογραφίας, η επίμαχη απαίτηση στην κύρια δίκη δεν παρίσταται δικαιολογημένη υπό την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2000/78. Εντούτοις, εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει αν η IR απέδειξε ότι, υπό το πρίσμα των περιστάσεων της υποθέσεως της κύριας δίκης, υφίσταται πιθανός και σοβαρός κίνδυνος να προσβληθεί η δεοντολογία της ή το δικαίωμά της αυτονομίας (βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 17ης Απριλίου 2018, Egenberger, C-414/16, EU:C:2018:257, σκέψη 67).

61 Από τις ανωτέρω σκέψεις προκύπτει ότι στο πρώτο ερώτημα και στο δεύτερο σκέλος του δευτέρου ερωτήματος πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 4, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας 2000/78 έχει την έννοια:

– αφενός, ότι μια εκκλησία ή άλλη οργάνωση η δεοντολογία της οποίας εδράζεται στη θρησκεία ή στις πεποιθήσεις και η οποία διαχειρίζεται νοσηλευτικό ίδρυμα με μορφή κεφαλαιουχικής εταιρίας ιδιωτικού δικαίου δεν μπορεί να αποφασίσει να επιβάλει στους εργαζομένους της που ασκούν διευθυντικά καθήκοντα διαφορετικές απαιτήσεις στάσεως καλής πίστεως και συμμορφώσεως προς την εν λόγω δεοντολογία, ανάλογα με το θρήσκευμα ή την απουσία θρησκεύματος των εργαζομένων αυτών, χωρίς η απόφασή της να μπορεί να υποβληθεί, εφόσον παρίσταται ανάγκη, σε αποτελεσματικό δικαστικό έλεγχο προκειμένου να διασφαλίζεται ότι, στη συγκεκριμένη περίπτωση, πληρούνται τα κριτήρια που ορίζει το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής, και,

– αφετέρου, ότι η διαφορετική μεταχείριση μεταξύ των εργαζομένων που κατέχουν διευθυντικές θέσεις ως προς τις απαιτήσεις στάσεως καλής πίστεως και συμμορφώσεως προς την εν λόγω δεοντολογία ανάλογα με το θρήσκευμα ή την απουσία θρησκεύματος συνάδει με την εν λόγω οδηγία μόνον εφόσον, βάσει της φύσεως των σχετικών επαγγελματικών δραστηριοτήτων ή του πλαισίου εντός του οποίου ασκούνται, το θρήσκευμα ή οι πεποιθήσεις αποτελούν επαγγελματική απαίτηση που είναι ουσιώδης, θεμιτή και δικαιολογημένη, λαμβανομένης υπόψη της δεοντολογίας της συγκεκριμένης οργανώσεως, και σύμφωνη με την αρχή της αναλογικότητας, όπερ εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει.

Επί του πρώτου σκέλους του δεύτερου ερωτήματος

62 Με το πρώτο σκέλος του δεύτερου ερωτήματος, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινισθεί κατά πόσον, δυνάμει του δικαίου της Ένωσης, ένα εθνικό δικαστήριο υποχρεούται, στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ ιδιωτών, να μην εφαρμόσει εθνική διάταξη η οποία δεν μπορεί να ερμηνευθεί κατά τρόπο συνάδοντα προς το άρθρο 4, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας 2000/78.

63 Υπενθυμίζεται, συναφώς, ότι εναπόκειται στα εθνικά δικαστήρια, λαμβάνοντας υπόψη όλους τους κανόνες του εθνικού δικαίου και κατ' εφαρμογή των μεθόδων ερμηνείας που το δίκαιο αυτό αναγνωρίζει, να κρίνουν αν και σε ποιο βαθμό εθνική διάταξη όπως το άρθρο 9, παράγραφος 2, του AGG μπορεί να ερμηνευθεί σύμφωνα με το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 2000/78, χωρίς να προβούν σε contra legem ερμηνεία της εθνικής αυτής διατάξεως (βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 17ης Απριλίου 2018, Egenberger, C-414/16, EU:C:2018:257, σκέψη 71 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

64 Εξάλλου, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η απαίτηση περί σύμφωνης προς το δίκαιο της Ένωσης ερμηνείας περιλαμβάνει και την υποχρέωση των εθνικών δικαστηρίων να τροποποιούν, αν παρίσταται ανάγκη, την πάγια νομολογία τους σε περίπτωση που αυτή στηρίζεται σε ερμηνεία του εσωτερικού δικαίου η οποία δεν συμβιβάζεται με τους σκοπούς της εκάστοτε οδηγίας (απόφαση της 17ης Απριλίου 2018, Egenberger, C-414/16, EU:C:2018:257, σκέψη 72 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

65 Ως εκ τούτου, δεν θα ήταν ορθή η κρίση εθνικού δικαστηρίου ότι αδυνατεί να ερμηνεύσει εθνική διάταξη σύμφωνα με το δίκαιο της Ένωσης για τον λόγο και μόνον ότι η διάταξη αυτή έχει ερμηνευθεί παγίως κατά τρόπο μη συνάδοντα προς το δίκαιο αυτό (απόφαση της 17ης Απριλίου 2018, Egenberger, C-414/16, EU:C:2018:257, σκέψη 73 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

66 Επομένως, εναπόκειται, εν προκειμένω, στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει κατά πόσον η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης εθνική διάταξη μπορεί να ερμηνευθεί κατά τρόπο συνάδοντα προς την οδηγία 2000/78.

67 Στην περίπτωση που το αιτούν δικαστήριο δεν θα είναι σε θέση να προβεί σε σύμφωνη προς το δίκαιο της Ένωσης ερμηνεία της επίμαχης στην υπόθεση της κύριας δίκης εθνικής διατάξεως, υπενθυμίζεται, αφενός, ότι η οδηγία 2000/78 δεν κατοχυρώνει αφ' εαυτής την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως στον τομέα της απασχολήσεως και της εργασίας, η οποία πηγάζει από διάφορες διεθνείς πράξεις και από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών, αλλά αποσκοπεί αποκλειστικώς στο να καθορίσει, στους ίδιους αυτούς τομείς, ένα γενικό πλαίσιο για την καταπολέμηση των διακρίσεων που οφείλονται σε διάφορους λόγους, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται η θρησκεία ή οι πεποιθήσεις, όπως προκύπτει από τον τίτλο και από το άρθρο 1 της εν λόγω οδηγίας (απόφαση της 17ης Απριλίου 2018, Egenberger, C-414/16, EU:C:2018:257, σκέψη 75 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

68 Αφετέρου, στην περίπτωση που εκτέθηκε στην προηγούμενη σκέψη της παρούσας αποφάσεως, το εθνικό δικαστήριο οφείλει να διασφαλίσει, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του, την έννομη προστασία που παρέχει στους πολίτες το δίκαιο της Ένωσης και να εγγυηθεί την πλήρη αποτελεσματικότητα των άρθρων αυτών, αφήνοντας εν ανάγκη ανεφάρμοστη κάθε διάταξη της εθνικής νομοθεσίας αντίθετη προς την αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων λόγω θρησκείας ή πεποιθήσεων (βλ., όσον αφορά την αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων λόγω ηλικίας, απόφαση της 19ης Απριλίου 2016, DI, C-441/14, EU:C:2016:278, σκέψη 35).

69 Πράγματι, πριν από την έναρξη ισχύος της Συνθήκης της Λισσαβώνας, η οποία προσέδωσε στον Χάρτη την ίδια νομική ισχύ με τις Συνθήκες, η αρχή αυτή απέρρεε από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών Η απαγόρευση των διακρίσεων λόγω θρησκείας ή πεποιθήσεων έχει επιτακτικό χαρακτήρα ως γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης, η οποία κατοχυρώνεται πλέον στο άρθρο 21, παράγραφος 1, του Χάρτη, και είναι αφ' εαυτής ικανή να απονείμει στους ιδιώτες δικαίωμα δυνάμενο να προβληθεί αυτό καθεαυτό στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ τους σε τομέα που διέπεται από το δίκαιο της Ένωσης (βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 17ης Απριλίου 2018, Egenberger, C-414/16, EU:C:2018:257, σκέψη 76).

70 Κατά συνέπεια, στην υπόθεση της κύριας δίκης, το αιτούν δικαστήριο οφείλει, εφόσον κρίνει ότι αδυνατεί να ερμηνεύσει την επίμαχη εθνική διάταξη κατά τρόπο σύμφωνο με το δίκαιο της Ένωσης, να αφήσει τη διάταξη αυτή ανεφάρμοστη.

71 Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, στο πρώτο σκέλος του δεύτερου ερωτήματος πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι εθνικό δικαστήριο το οποίο επιλαμβάνεται διαφοράς μεταξύ δύο ιδιωτών υποχρεούται, όταν αδυνατεί να ερμηνεύσει το εφαρμοστέο εθνικό δίκαιο κατά τρόπο συνάδοντα προς το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 2000/78, να παράσχει, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του, την έννομη προστασία που απορρέει για τους πολίτες από τις γενικές αρχές του δικαίου της Ένωσης, όπως η αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων λόγω θρησκείας ή πεποιθήσεων που κατοχυρώνεται πλέον στο άρθρο 21 του Χάρτη, και να διασφαλίσει την πλήρη αποτελεσματικότητα των δικαιωμάτων που απορρέουν από αυτήν, αφήνοντας εν ανάγκη ανεφάρμοστη κάθε αντίθετη εθνική διάταξη.

Επί των δικαστικών εξόδων

72 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τμήμα μείζονος συνθέσεως) αποφαίνεται:

1) **Το άρθρο 4, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας 2000/78/ΕΚ του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2000, για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία, έχει την έννοια:**

   – **αφενός, ότι μια εκκλησία ή άλλη οργάνωση η δεοντολογία της οποίας εδράζεται στη θρησκεία ή στις πεποιθήσεις και η οποία διαχειρίζεται νοσηλευτικό ίδρυμα με μορφή κεφαλαιουχικής εταιρίας ιδιωτικού δικαίου δεν μπορεί να αποφασίσει να επιβάλει στους εργαζομένους της που ασκούν διευθυντικά καθήκοντα διαφορετικές απαιτήσεις στάσεως καλής πίστεως και συμμορφώσεως προς την εν λόγω δεοντολογία, ανάλογα με το θρήσκευμα ή την απουσία θρησκεύματος των εργαζομένων αυτών, χωρίς η απόφασή της να μπορεί να υποβληθεί, εφόσον παρίσταται ανάγκη, σε αποτελεσματικό δικαστικό έλεγχο προκειμένου να διασφαλίζεται ότι, στη συγκεκριμένη περίπτωση, πληρούνται τα κριτήρια που ορίζει το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής, και,**

   – **αφετέρου, ότι η διαφορετική μεταχείριση μεταξύ των εργαζομένων που κατέχουν διευθυντικές θέσεις ως προς τις απαιτήσεις στάσεως καλής πίστεως και συμμορφώσεως προς την εν λόγω δεοντολογία ανάλογα με το θρήσκευμα ή την απουσία θρησκεύματος συνάδει με την εν λόγω οδηγία μόνον εφόσον, βάσει της φύσεως των σχετικών επαγγελματικών δραστηριοτήτων ή του πλαισίου εντός του οποίου ασκούνται, το θρήσκευμα ή οι πεποιθήσεις αποτελούν επαγγελματική απαίτηση που είναι ουσιώδης, θεμιτή και δικαιολογημένη, λαμβανομένης υπόψη της δεοντολογίας της συγκεκριμένης οργανώσεως, και σύμφωνη με την αρχή της αναλογικότητας, όπερ εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει.**

2) **Εθνικό δικαστήριο το οποίο επιλαμβάνεται διαφοράς μεταξύ δύο ιδιωτών υποχρεούται, όταν αδυνατεί να ερμηνεύσει το εφαρμοστέο εθνικό δίκαιο κατά τρόπο συνάδοντα προς το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας 2000/78, να παράσχει, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του, την έννομη προστασία που απορρέει για τους πολίτες από τις γενικές αρχές του δικαίου της Ένωσης, όπως η αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων λόγω θρησκείας ή πεποιθήσεων που κατοχυρώνεται πλέον στο άρθρο 21 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και να διασφαλίσει την πλήρη αποτελεσματικότητα των δικαιωμάτων που απορρέουν από αυτήν, αφήνοντας εν ανάγκη ανεφάρμοστη κάθε αντίθετη εθνική διάταξη.**

(υπογραφές)

i — Στις λέξεις-κλειδιά του παρόντος κειμένου έχει γίνει τροποποίηση γλωσσικής φύσεως μετά την αρχική ανάρτηση στην ψηφιακή Συλλογή Νομολογίας.